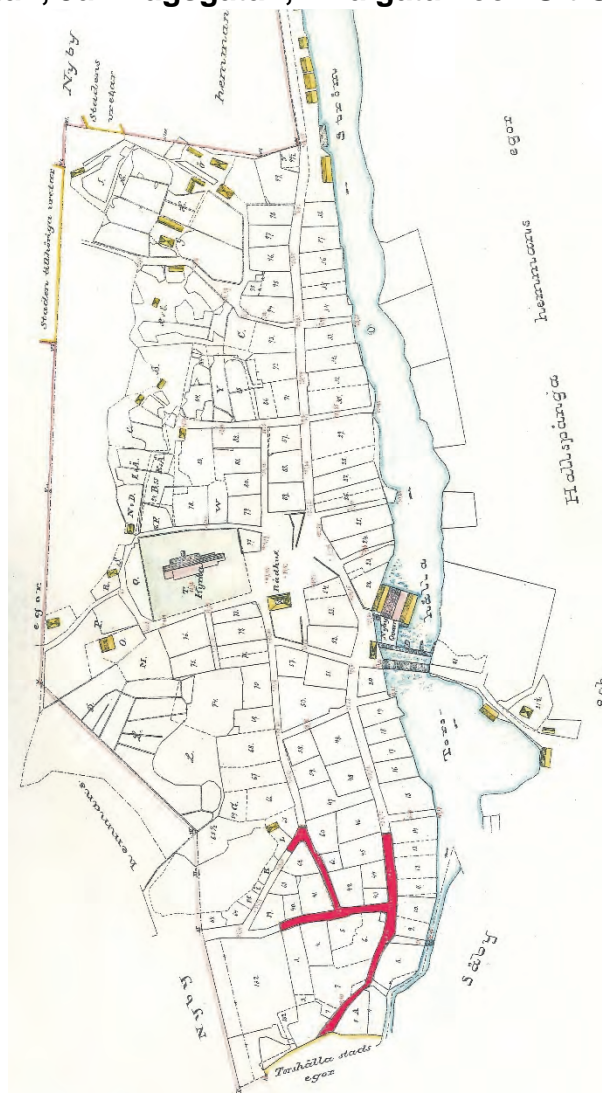

Kulturlager från 1700-tal i Torshälla

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Torshälla 95:1
Ruths gränd, Storgatan, Järnvägsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd
Torshälla socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Jonas Ros

Kulturlager från 1700-tal i Torshälla

Arkeologisk förundersökning

Fornlämning Torshälla 95:1
Ruths gränd, Storgatan, Järnvägsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd
Torshälla socken
Eskilstuna kommun
Södermanland

Jonas Ros

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Stiftelsen Kulturmiljövård 2015

Omslag: 1876 års karta över Torshälla. Gatorna där schakt togs upp är markerade med rött.

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2012/02954.

ISBN: 978-91-7453-459-7

Tryck: Just Nu, Västerås 2015.

Innehåll

Sammanfattning.....	5
Inledning.....	5
Torshällas historia och tidigare undersökningar	6
Målsättning, metod och genomförande.....	12
Undersökningsresultat.....	12
Schakt 1	13
Schakt 2	16
Schakt 3	17
Schakt 4	18
Schakt 5	19
Fynd och dateringar.....	19
Tolkning och utvärdering	20
Referenser.....	21
Muntlig uppgift.....	21
Otryckta källor och internet	21
Litteratur.....	21
Tekniska och administrativa uppgifter	22
BILAGOR	23
Bilaga 1. Fyndtabell.....	23
Bilaga 2. Schakttabell.....	24
Bilaga 3. Sektioner.....	25

Figur 1. Överiktskarta som visar undersökningsområdets läge markerat med en ring.
Skala 1:150 000.

Sammanfattning

Stiftelsen Kulturmiljövård gjorde under 2013 en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i Torshälla med anledning av att det lades ned ledningar för fjärrvärme. Det togs upp schakt i Ruths gränd, Storgatan, Järnvägsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd på den västra sidan av Torshällaån. Det framkom kulturlager som daterades till 1700–1800-tal.

Det var omfattande störningar i kulturlagren, som påträffades i samtliga gator. Keramik som dateras till 1700–1800-tal påträffades, ingen keramik framkom som tyder på någon äldre datering. I Ruths gränd framkom slagg som tillkommit i samband med smide. Inne på tomtmark, intill Järnvägsgatan, påträffades hammarslagg från en tyskhammare. Slaggen kommer troligtvis från den hammare som fanns på en uppbyggd holme i Torshällaån under 1600–1700-talen. I Lilla gatan framkom stenlagda ytor som sannolikt representerar delar av gatubeläggningar. År 1798 brann 58 gårdar ned i Torshälla. I Lilla gatan framkom kol och sot som antagligen är spår av 1798 års brand.

Inledning

Från maj till oktober månad 2013 genomförde Stiftelsen Kulturmiljövård en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning i Ruths gränd, Storgatan, Järnvägsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd i Torshälla med anledning av nedläggande av fjärrvärmeledningar (se figur 2–6). Uppdragsgivare var Eskilstuna Energi och Miljö AB Moderbolaget. Undersökningsområdet var beläget på den västra sidan av Torshällaån inom fornlämning Torshälla 95:1, stadslager.

Länsstyrelsens beslut omfattade även förundersökning i Storgatan vid korsningen med Vive Jöns gatan och i Nyboms gränd, men dessa arbeten genomfördes inte. Vid undersökningen dokumenterades 14 sektioner och i rapporttexten redovisas ett urval av dessa, de övriga sektionerna redovisas i bilaga 3.

Torshällas historia och tidigare undersökningar

Ortnamnet Torshälla skrevs 1252 *Thorsbarchum*. Namnet innehåller gudanamnet *Tor* och *harg* som har en sakral betydelse (Wahlberg 2003 s. 323). Ortnamnet antyder att orten under yngre järnålder kan ha använts i samband med förkristen kult. Det har föreslagits att det i Torshälla, eller i dess närhet, har funnits en eller flera vikingatida storgårdar som föregick staden (Järpe 1982 s. 40f.).

Torshälla ligger på gränsen mellan Öster- och Västerrekarne härader. Staden är belägen intill Torshällaån (se fig 2) som var en viktig farled som förband Hjälmarne med Mälaren. Uppkomsten av Torshälla har satts i samband med att det på platsen fanns forsar och orten var en viktig omlastningsplats. Av skriftliga källor vet vi att det har funnits flera samtida kvarnar i Torshälla. Kvardriften var igång under 1200-talet och senare. Från 1400-talet omtalas vattensmedjor i staden. Torshälla antas ha blivit en stad under 1200-talet (Järpe 1982 s. 28; 40ff.).

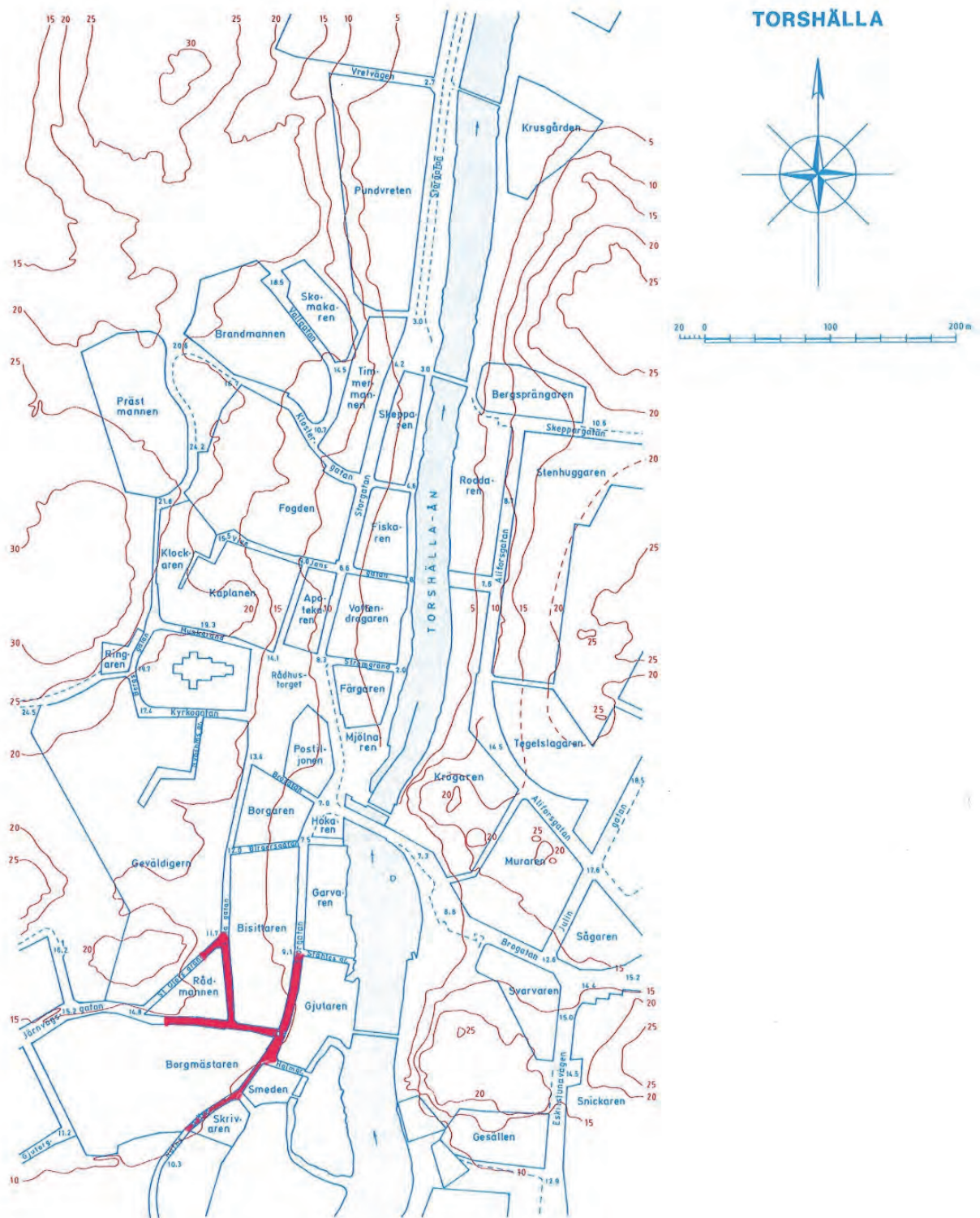
År 1252 utfärdade kung Valdemar några brev i Torshälla (SDHK 392), eftersom kungen utfärdade brev på orten så bör det ha funnits en gård där han kunde vistas. På Husberget på den östra sidan av Torshällaån har det funnits en befästning som bedöms ha varit en av kungamaktens borgar. På Husberget har det gjorts arkeologiska undersökningar och då påträffades medeltida lämningar (Lidén 1990; Lovén 1996 s. 143 och FMIS, se också Ros 2011).

År 1317 utfärdade kung Birger stadsprivilegier för Torshälla. I Torshälla hölls det årligen två stora marknader som omnämns 1593, men de anses vara äldre (Järpe 1982 s. 9 och 28 och SDHK 2792).

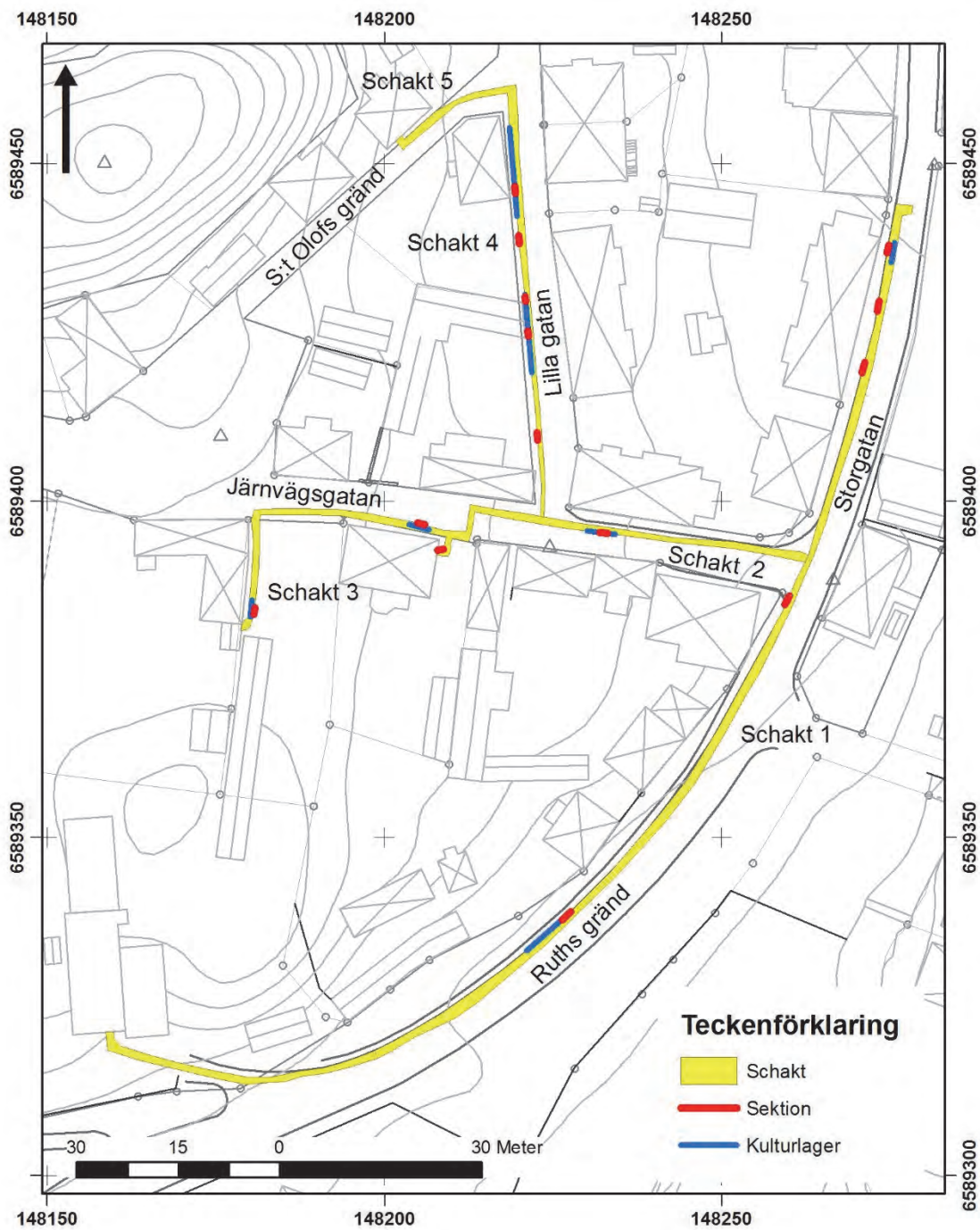
Den arkeologiska kunskapen om Torshälla är mycket liten. Arkeologiskt har det framförallt gjorts provgröpar och gatuschakt i Torshälla. Kulturlager som ¹⁴C- daterats till 1200- och 1300-tal har undersökts i kvarteret Gevaldigern på den västra sidan av ån söder om kyrkan (se figur 2, Petterson 2004 s. 73; 2005a och 2005b). Tidigare har det också tagits upp ett antal mindre schakt runt kyrkan, men inga bebyggelse rester som framkom kunde då med säkerhet dateras till medeltiden (Nordeman 1987, se också Lidén och Persson 1999).

I samband med en arkeologisk undersökning på den östra sidan av Torshällaån framkom det hammarslagg som sannolikt kommer från en hammare som var belägen på en uppbyggd holme i Torshällaån. I skriftliga källor omtalas att det anlagts ett *Schmidewärk* i staden under 1600-talets början (Ros 2013). Under 1600-talet utvecklades alltså järnindustrin i Torshälla. Men under 1600- och 1700-talet hårdnade konkurrensen från Eskilstuna som byggdes ut och fick stadsrättigheter 1659. Vidare byggdes en kanal för att kringgå fallen i Torshälla, men denna var endast i bruk en tid. Detta medförde att Torshällas betydelse som handelsstad minskade. Staden drabbades av en stor brand 1798 och 58 gårdar brann ned (Järpe 1982 s. 9).

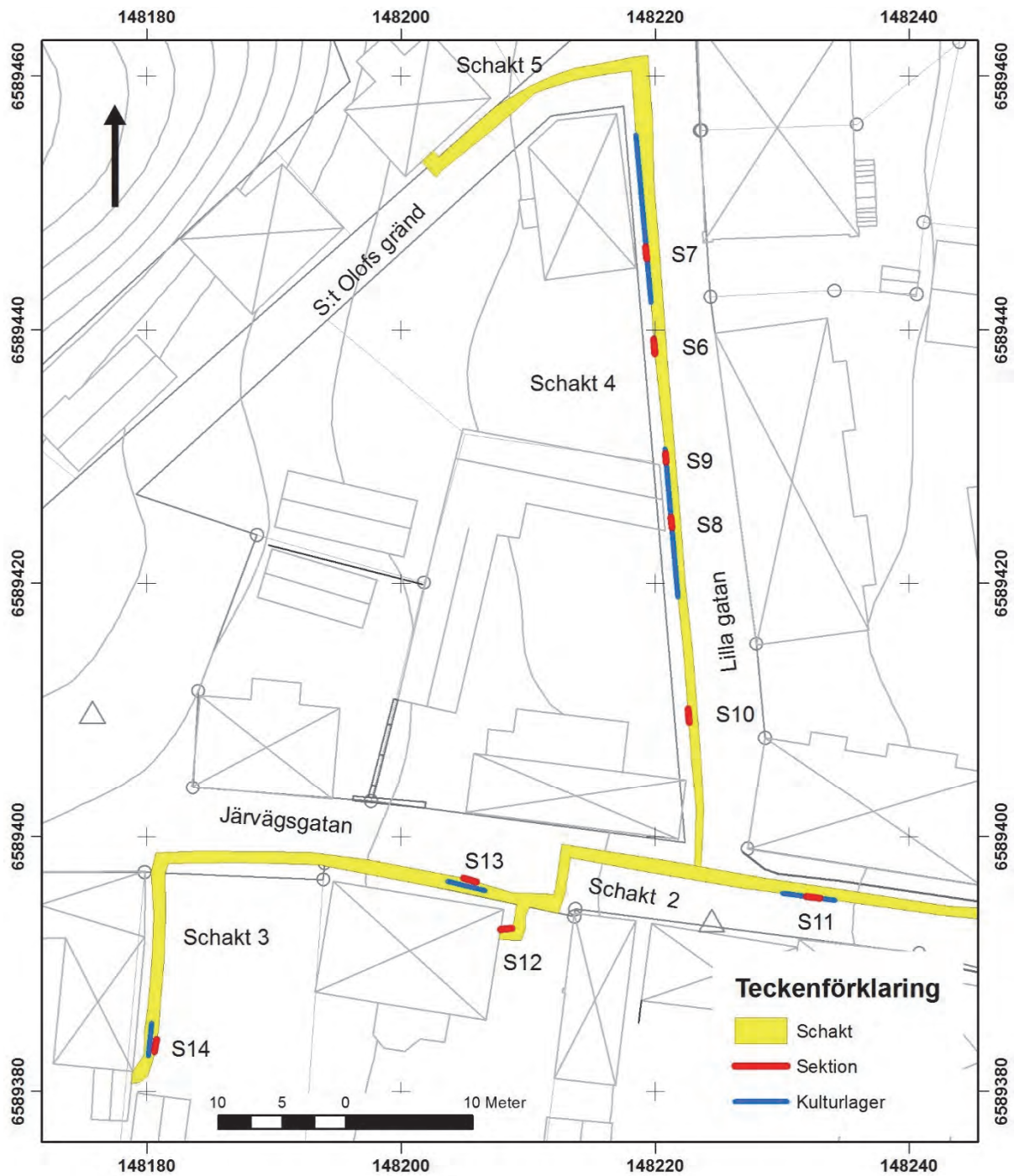
Undersökningsområdet var beläget inom Torshälla stad i gator och inne på en tomt intill Järnväggsgatan. Den befintliga marknivån i Ruts gränd ligger topografiskt lägre än Storgatan, Järnväggsgatan och de övriga gatorna där schakt togs upp.

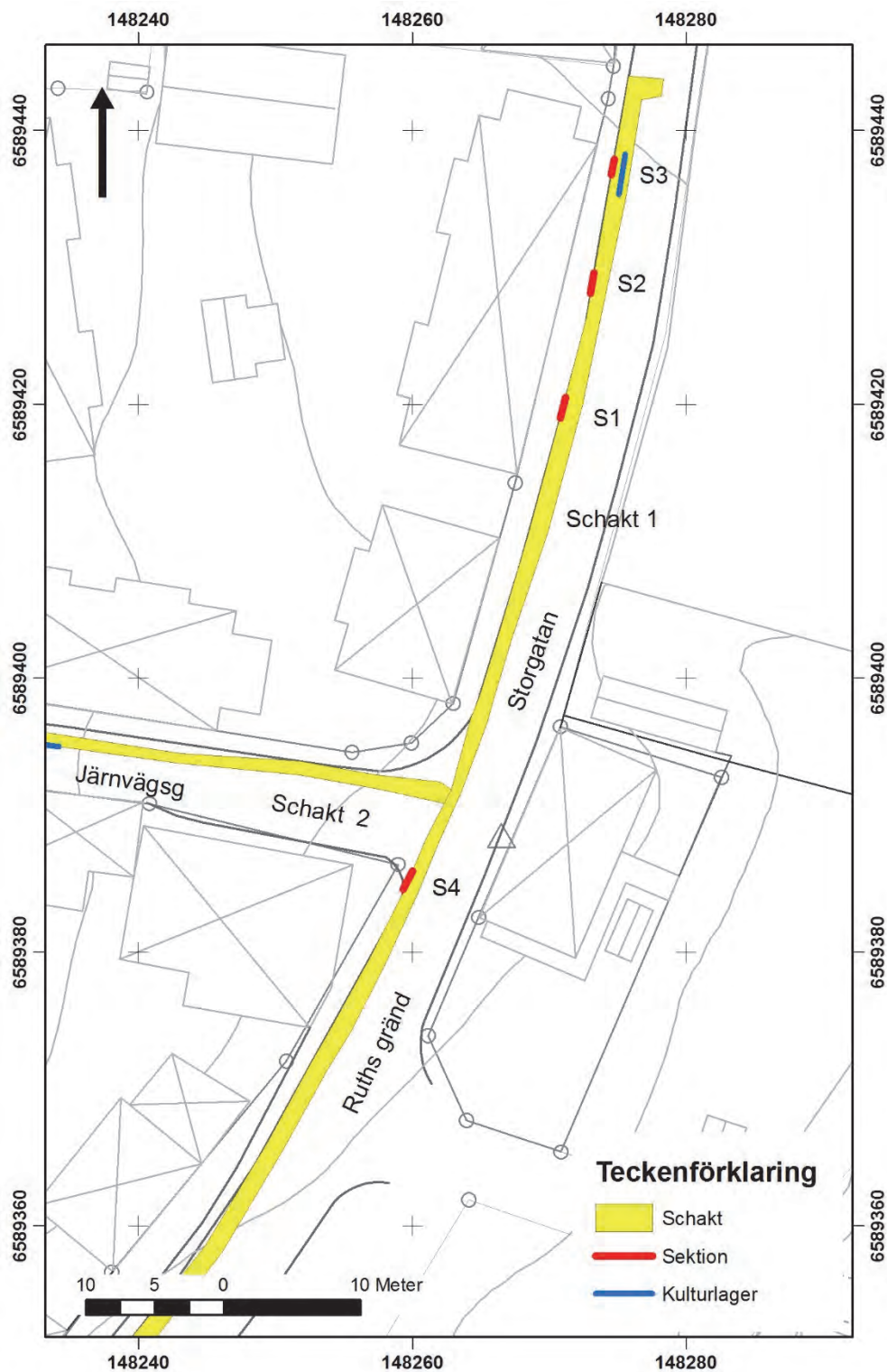
Figur 2. Torshälla med nuvarande kvartersindelning. Röda linjer visar Torshällas marktopografi. Undersökningsområdets lög markerat med röd färg. Skalsstock uppe till höger (efter Järpe 1982).

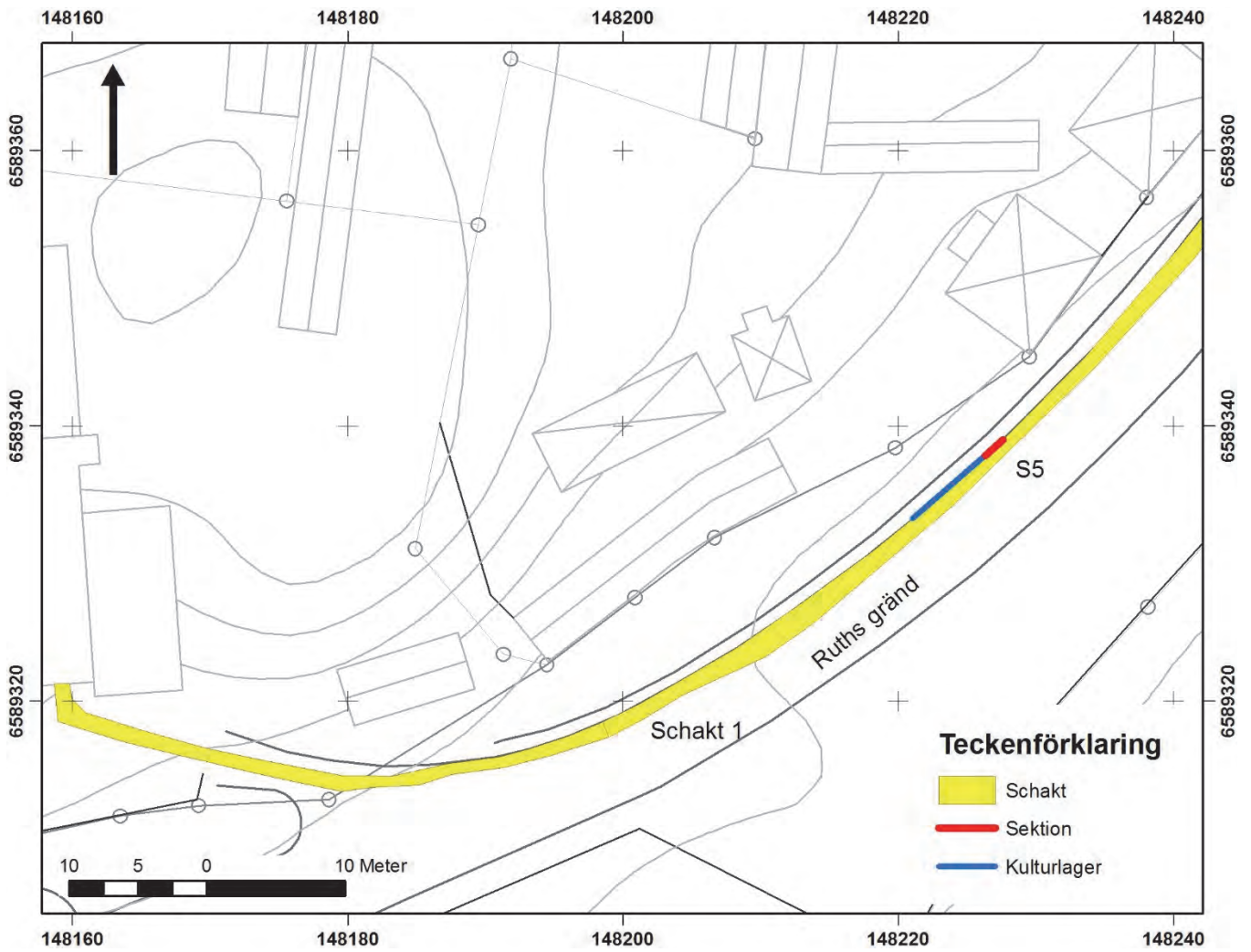
Figur 3. Undersökningsområdet med befintliga byggnader och schakt 1–5 markerade. Skala 1:1000.

Figur 4. Nordvästra delen av undersökningsområdet med befintliga byggnader och schakt 2–5 markerade. S= sektion. Skala 1:500.

Figur 5. Nordöstra delen av undersökningsområdet med befintliga byggnader och delar av schakt 1 och 2 markerade. S= sektion. Skala 1:500.

Figur 6. Södra delen av undersökningsområdet med delar av schakt 1. S5 = sektion 5. Skala 1:500.

Målsättning, metod och genomförande

Den arkeologiska förundersökningen var ett direktval och brådskande och därför upprättades ingen undersökningsplan innan arbetet påbörjades. Målsättningen med arbetet uppställdes av arkeolog i fält. Fornlämningen skulle avgränsas inom schakten. Det skulle göras en bedömning av kulturlager, anläggningar och fynd avseende mängd, karaktär och bevarandegrad. En preliminär tolkning och datering skulle presenteras av lämningarna.

Metoden valdes efter samråd med länsstyrelsen. I flera fall lades ledningarna ned i tidigare grävda fjärrvärmeschakt. I vissa fall upptogs nya schakt, men även där var det omfattande störningar av kulturlagren på grund av andra ledningar eller nedgrävningar. Schakten besiktigades därför i efterhand och där det framkommit kulturlager så dokumenterades representativa delar av dessa i sektion i skala 1:20. I något fall deltog arkeolog vid schaktningen. I ett schakt framkom kulturlager i plan i schaktens botten och då undersöktes detta genom handgrävning. Det upprättades en handritning i skala 1:20. I de fall det framkom kulturlager och ursprunglig, steril nivå inte nåddes så grävdes det en grop för hand för att fastställa kulturlagrets tjocklek. Schaktens lägen mättes in från befintlig bebyggelse och prickades manuellt in på en översiktsplan. Schakten digitaliserades i efterhand. Under fältarbetet tillvaratogs daterande fynd i form av keramik. Järnföremål såsom spikar och nitar tillvaratogs inte. Det påträffades slagg i några schakt och representativa bitar slagg tillvaratogs. Slaggen från schakt 3 typbestämdes okulärt av Ing-Marie Petterson-Jensen.

Undersökningsresultat

Totalt schaktades ca 384 löpmeter. Schakten var ca en meter djupa och en meter breda i botten, men i många fall släntades schaktkanterna något och schakten var ca 1,3–1,5 meter breda i överkanten. Kulturlager framkom på 13 olika punkter och 14 sektioner och 1 planritning upprättades. Mellan sektionerna var det störningar. Bilaga 2 innehåller schaktbeskrivningar och där redovisas vilken typ av störningar det var i schakten.

Figur 7. Översiktsbild som visar schaktet i Ruths gränd sett från sydväst. Fotografij Jonas Ros.

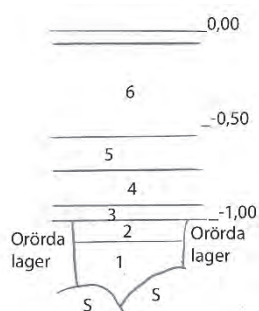
Schakt 1

Ruths gränd. Kulturlager med inslag av smidesslagg

I Ruths gränd framkom kulturlager på två punkter, vid sektion 5 och 4 (se figur 5, 6 och 7). I övrigt var det störningar i schaktet (se bilaga 2). Här redovisas sektion 5 (se figur 8), sektion 4 redovisas i bilaga 3.

Sektion 5

Vid sektion 5 (se figur 6 och 8) framkom kulturlager i den västra schaktväggen längs en sträcka av ca 9 meter. I lager 1 påträffades smidesslagg (fnr 4). Det var stenar i botten av sektionen och ursprunglig marknivå nåddes inte. Kulturlagret var minst 0,7 meter tjock. Söder om sektionen nåddes ursprunglig steril marknivå.

Figur 8. Sektion 5 sedd från öster. Överst asfalt. Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Brun lerblandad kulturjord med inslag av bränd lera, smidesslagg, tegel och bränd lera. Stenar i botten.
2. Brun lerblandad jord. Yngre rödgods.
3. Brunsvart lerblandad jord.
4. Brungrå lerblandad jord med inslag av träffisor.
5. Sand och lera. Påfört lager.
6. Sand. Bärlager.

Storgatan. Kulturlager och stenlagd gata

I Storgatan framkom kulturlager på tre punkter, vid sektion 1, 2 samt 3 (se figur 5). Mellan dessa fanns störningar (se bilaga 2). Här redovisas sektion 2 och 3, sektion 1 redovisas i bilaga 3.

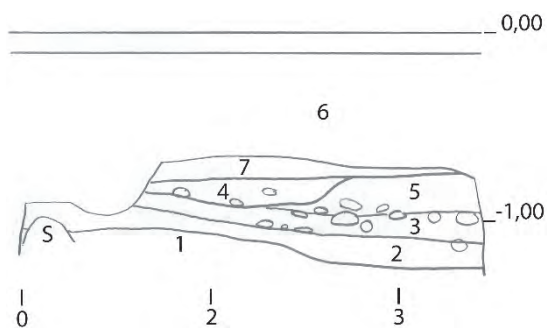

Figur 9. Översiktsbild som visar schaktet i Storgatan. I förgrunden ses en stenlagd yta i schaktets botten invid sektion 3. Fotograferat från norr av Jonas Ros.

Sektion 2

Vid sektion 2 (se figur 5 och 10) påträffades ett 0,5 meter tjockt kulturlager längs en sträcka av drygt tre meter. Där fanns flera nivåer med stort inslag av stenar. Stenarna är sannolikt delar av enstensatt gata från olika tidsperioder. Kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,3 meter.

Figur 10. Sektion 2 sedd från öster. I sektionen ses olika lager med stort inslag av stenar som representerar stenlagda ytor från olika tidsperioder. Överst asfalt. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

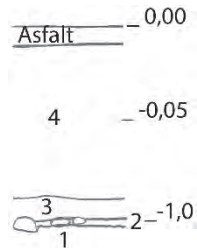

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera. Undergrund.
2. Blågrå kulturlagsblandad lera med inslag av kolstänk.
3. Brun lerblandad kulturlag med inslag av tegel. Mycket stort inslag av träflis och gödsel. I toppen på lagret stenar som sannolikt utgör delar av enstensatt yta.
4. Brun sand och sten. Sannolikt stensatt yta.
5. Brungrå kulturlag med inslag av organiskt material, träflis och gödsel.
6. Sand. Bärlager.
7. Sand och sten. Hårdgjord yta.

Sektion 3

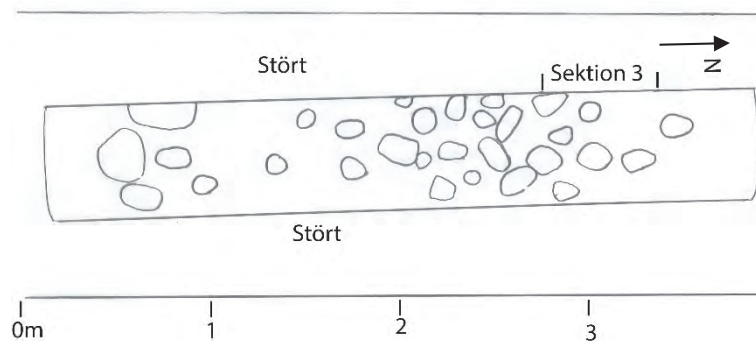
Vid sektion 3 framkom kulturlager som undersöktes i plan och sektion (se figur 5, 9, 11 och 12). Kulturlagret hade en tjocklek av 0,18 meter (se figur 11). Lager 2 bestod av blågrå lera blandad med kulturjord och i lagret fanns stenar som representerar en stenlagd gata som undersöktes och dokumenterades i plan (se figur 12).

Figur 11. Sektion 3. Sedd från öster. Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå lera. Undergrund.
2. Blågrå lera blandad med kulturjord. Stensatt yta i botten, se plan (figur 12).
3. Gråbrun kulturjord med stort inslag av träflis och inslag av gödsel.
4. Grus och sand. Bärlager.

Figur 12. Plan invid lager 2 i sektion 3. Stenarna utgör delar av en stenlagd gata. Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Schakt 2

Järnvägsgatan. Kulturlager

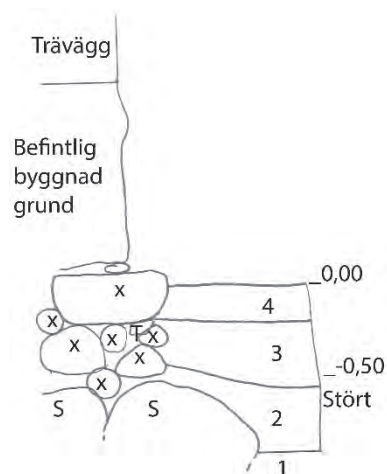
I schaktet i och intill Järnvägsgatan påträffades kulturlager på tre punkter vid sektion 11, 12 och 13 (se figur 4 och 13). Sektion 12 upprättades inne på tomtmark. Mellan de upprättade sektionerna fanns störningar (se bilaga 2). Här redovisas sektion 12, sektion 11 och 13 redovisas i bilaga 3.

Figur 13. Översiktssbild som visar schaktet i Järnvägsgatan. Fotograferat från öster av Jonas Ros.

Sektion 12

Sektion 12 (se figur 4 och 14) upprättades på tomtmark intill en befintlig byggnad. Det framkom stenar som bedömdes utgöra delar av grunden till en befintlig byggnad på platsen. I botten framkom två större stenar, men det är oklart vad de representerar. Troligtvis utgör de en del av grundläggningen till en äldre byggnad. Kulturlagret hade en tjocklek av 0,7 meter.

Lagerbeskrivningar:

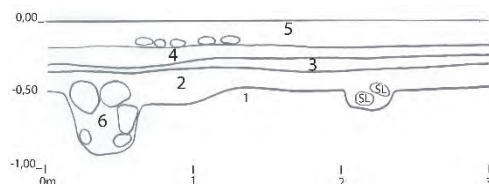
1. Grå lera. Undergrund.
2. Gråbrun kulturjord med inslag av tegelflisor, kol, sot och yngre rödgods. Påfört lager.
3. Grus och sand blandat med jord. Påfört lager.
4. Jord och sand. Påfört lager.

Figur 14. Sektion 12 sedd från söder. X = stenar som bedöms tillhöra grunden till den befintliga byggnaden. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Schakt 3

Tomtmark invid Järnvägsgatan. Kulturlager med hammarslagg Sektion 14

Schaktet togs upp på tomtmark. Kulturlager framkom längs en sträcka av ca 3 meter och en sektion 14 upprättades (se figur 4 och 15). För övrigt var det påförda jordmassor i schaktet (se bilaga 2). I en grop i lager 2 framkom hammarslagg (fnr 13). Slaggen har inte bildats på denna plats eftersom det inte har funnits någon hammare i närheten. Hammare uppfördes invid åar och bäckar. Lager 6 låg i en grop med oklar funktion. Med tanke på förekomsten av kol, sot och bränd lera i lager 6 så förefaller det troligt att det har bedrivits metallhantverk, t.ex. i form av järnsmide i området. Kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,5 meter.

Figur 15. Sektion 14 sedd från öster. SL= slagg. Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera. Undergrund.
2. Brungrå lerblandad kulturjord med inslag av tegel, sot, kol och bitar av slagg. Vid 2–2,3 meter en grop med slagg.
3. Lerblandad kulturjord med inslag av tegel
4. Gråbrun lerblandad kulturjord med inslag av tegelflisor. Lagret var poröst och antagligen påfört.
5. Brun jord. Vid 0,8–1,3 meter stenar som kan vara delar av en stensatt gång inne på tomten.
6. Grå kulturjord med inslag av kol, sot, bränd lera och tegel.

Schakt 4

Lilla gatan. Kulturlager och brandlager

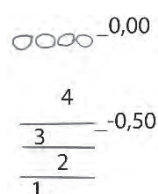
I Lilla gatan framkom kulturlager på fyra punkter och fem sektioner, 10, 8, 9, 6 och 7 upprättades (se figur 4 och 16). Här redovisas sektion 9, sektion 8, 10, 6 och 7 redovisas i bilaga 3.

Figur 16. Översiktsbild som visar schaktet i Lilla gatan. Fotograferat från söder av Jonas Ros.

Sektion 9

Vid sektion 9 (se figur 4 och 17) och ca 2 meter söderut var det kol och sot i lager 2 och 3 som antagligen var spår av 1798 års brand. Kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,3 meter.

Figur 17. Sektion 9 sedd från öster. I toppen av sektionen ses gatsten. Skala 1:40. Ritning: Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera. Undergrund.
2. Svart kulturjord med mycket stort inslag av kol och sot. Brandlager.
3. Svart kulturjord med mycket stort inslag av kol och sot. Brandlager.
4. Sand, med något inslag av lera. Bärlager.

Schakt 5

S:t Olofs gränd

I S:t Olofs gränd togs ett schakt upp (se figur 4). Där framkom inga kulturlager, endast grus och sand.

Fynd och dateringar

Det framkom 15 fynd. Fynden bestod av keramik av godstypen yngre rödgods (12 fnr) och slagg (3 fnr). Nedan redovisas fynden gata för gata.

Schakt 1, Ruths gränd

I sektion 5, lager 1 påträffades magnetisk slagg (fnr 4) som bedöms vara smidesslagg. I lagret påträffades också hammarslagg (fnr 6). I sektion 5, lager 2, påträffades yngre rödgods med piplerdekor (fnr 5) som bedöms vara från 1800-talet. I sektion 4, lager 2, påträffades yngre rödgods i form av delar till ett pipleredekorerat fat (fnr 3) som dateras till 1700-tal.

Schakt 1, Storgatan

I sektion 1, lager 4, påträffades en skärva yngre rödgods (fnr 1) som dateras till 1800-talet. I sektion 2, lager 3, påträffades en del av en bandhänkel av yngre rödgods (fnr 2).

Schakt 2, Järnvägsgatan

I Järnvägsgatan i sektion 12, lager 2, påträffades en mynningsbit till en gryta av yngre rödgods (fnr 11). Fyndet dateras till 1700-talet.

Schakt 3, tomtmark invid Järnvägsgatan

I sektion 14, lager 2, påträffades en skärva av ett fat av yngre rödgods med piplerdekor (fnr 12). Fyndet dateras till 1800–1900-tal. I lager 2 påträffades hammarslagg som kommer från en tyskhammare (fnr 13). I lager 2 påträffades yngre rödgods (fnr 14 och 15) som dateras till 1800-talet.

Schakt 4, Lilla gatan

I sektion 7, lager 2, påträffades en bit av en gryta av yngre rödgods (fnr 7). I sektion 7, lager 3, påträffades delar av ett fat av yngre rödgods (fnr 8) som dateras till 1800-tal. I sektion 8, lager 3 (fnr 9) och i lager 4 (fnr 10) påträffades delar till ett yngre rödgodsfat som dateras till 1800-talet.

Tolkning och utvärdering

De målsättningar som uppställdes inför förundersökningen har nåtts.

I schakten fanns omfattande störningar som uppkommit i samband med sentida markarbeten. Bevarade kulturlager fanns på 13 olika punkter. Det har troligtvis ursprungligen funnits kulturlager i samtliga schakt från och med norr om sektion 5 i schakt 1 (figur 6). Kulturlager är bebyggelseindikerande och visar att det fanns bebyggelse i närheten av undersökningsområdet. Ingen keramik påträffades som bedöms vara äldre än 1700-tal.

I Ruths gränd påträffades slagg som indikerar att det kan ha bedrivits smide i området (sektion 5, se figur 6 och 8). I Storgatan (sektion 2 och 4, se figur 4, 10, 11 och 12) påträffades stenlagda ytor som sannolikt kommer från en stenlagd gata, föregångare till nuvarande Storgatan.

Inne på tomtmark invid Järnvägsgatan (sektion 14, se figur 4 och 15) påträffades hammarslagg från en tyskhammare. Slaggen är troligtvis en restprodukt från hammarsmidet som bedrivits invid ån under 1600–1700-talen (se Järpe 1982 s. 9 och Ros 2013). I Lilla gatan (sektion 9, se figur 4 och 9) påträffades brandlager som antagligen kommer från 1798 års brand. I S:t Olofs gränd framkom inga kulturlager endast fyllnadsmassor.

Den arkeologiska förundersökningen indikerar att det etablerades bebyggelse i närheten av undersökningsområdet under 1700-talet, eller möjligtvis under 1800-talet. Tidigare undersökningar visar att det fanns medeltida bebyggelse söder om kyrkan, norr om förundersökningsområdet.

Referenser

Muntlig uppgift

Ing-Marie Petterson-Jensen. Avesta kommun, oktober månad 2013.

Otryckta källor och internet

FMIS = Fornminnesregistret, se:
<http://www.fmis.raa.se/cocoon/fornsok/search.html>

Petterson, B. 2005a. *Arkeologisk förundersökning mellan kvarteret Gevaldigern 19 och Gevaldigern 22, Torshälla socken, RAÄ 95, Torshälla stadsområde, Eskilstuna kommun, Södermanlands län*. PM till Länsstyrelsen i Södermanland, daterat 2005-07-06.

Petterson, B. 2005b. *Resultat av ¹⁴C-analys av ben från arkeologisk förundersökning utförd i kvarteret Gevaldigern 19–22, Torshälla stad, RAÄ 95, Eskilstuna kommun, Södermanlands län*. PM till Olof Lorin, daterat 2005-12-12. Förvaras hos Olof Lorin. Torshälla.

SDHK Svensk Diplomatariums Huvudkartotek, se: <http://sok.riksarkivet.se/SDHK>

Litteratur

Järpe, A. 1982. *Eskilstuna/Torshälla*. RAÄ SHM Rapport. Medeltidsstaden 16. Stockholm.

Lidén, H. A. 1990. Projektet Husberget i Torshälla. *Formännen* 85, s. 95–98.

Lidén, H. A. och Persson, L. 1999. Torshälla stads äldsta belägenhet. *Formännen* 94, s. 161–168.

Lovén, C. 1996. *Borgar och befästningar i det medeltida Sverige*. Stockholm.

Nordeman, K. 1987. *Fornlämning 95, Torshälla, Eskilstuna, Södermanland*. RAÄ Undersökningsverksamheten Rapport. Stockholm.

Petterson, B. 2004. Medeltid och nyare tid. *Vetenskapligt program Södermanlands län*. Sörmlands museum. Arkeologiska meddelanden 2004:02, s. 55–76.

Ros, J. 2011. *Husberget i Torshälla. Från kunglig borg till gasoltank. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Torshälla 95:1 och 71:1. Fastigheten Krögaren 9/10, Torshälla socken, Södermanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2011:23.

Ros, J. 2013. *Hammarlägg från 1600-1700-tal i Torshälla. Arkeologisk förundersökning. Fornlämning Torshälla, stadslager 95:1. Fastigheten Torshälla 5:8. Torshälla socken. Torshälla stad. Eskilstuna kommun. Södermanland*. Stiftelsen Kulturmiljövård Rapport 2013:24.

Wahlberg, M. 2003. *Svensket ortnamnslexikon*. Uppsala.

Tekniska och administrativa uppgifter

<i>KM projekt nr:</i>	KM 13050
<i>Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:</i>	431-1852-2013, 2013-05-03, och tilläggsbeslut 2013-09-09 och 2013-09-12
<i>Undersökningsperiod:</i>	2013-05-20 – 2013-09-30
<i>Exploateringsyta:</i>	385 löpmetrar.
<i>Personal:</i>	Jonas Ros
<i>Belägenhet:</i>	Ruths gränd, Storgatan, Järnvägsgatan, Lilla gatan och S:t Olofs gränd i Torshälla socken, Torshälla Eskilstuna kommun, Södermanlands län, Södermanland
<i>Ekonomisk karta:</i>	Fastighetskarta 65F81N Torshälla
<i>Koordinatsystem:</i>	Sweref 99 1630
<i>Koordinater:</i>	X6589318, Y148158
<i>Höjdsystem:</i>	Ingen höjd togs
<i>Inmätningssätt:</i>	Manuellt från befintlig bebyggelse.
<i>Dokumentationshandlingar:</i>	1 planritning i A3 format, 6 sektionsritningar i A4 format, 3 sektionsritningar i A3 format och fotografier förvaras under rapportarbetet hos KM och senare på ATA
<i>Fynd:</i>	Fynden 1–15 förvaras på KM i väntan på beslut om fyndfördelning.

BILAGOR

Bilaga 1. Fyndtabell

Fyndnr	Sakord	Material	Godstyp	Typ	Anmärkning	Vikt, gr	Antal	Antal fragm.	Fyndomständighet
1	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Olivgrön glasyr. 1800-tal	12	1	1	Sektion 1, lager 4
2	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Kruka eller gryta	Bandhänkel med stänk av pipleredekor	201	1	1	Sektion 2, lager 3
3	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Fat	Pipleredekor. 1700-tal	24	1	1	Sektion 4, lager 2.
4	Slagg	Slagg	Yngre rödgods	Smidesslagg	Magnetisk	67	2	2	Sektion 5, lager 1
5	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Brun glasyr med pipleredekor. 1800-tal	10	1	1	Sektion 5, lager 2
6	Slagg	Slagg	Yngre rödgods	Hammarlagg		267	1	1	Sektion 5, lager 1
7	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Gryta	Mynningsbit med brun glasyr	10	1	1	Sektion 6, lager 2
8	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Fat	Pipleredekor. 1800-tal	2	1	1	Sektion 7, lager 3
9	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	1800-tal	2	1	1	Sektion 8, lager 3
10	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Fat	Pipleredekor. 1800-tal	7	1	1	Sektion 8, lager 4
11	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Mynningsbit. Stänk av pipleredekor. 1700-tal	12	1	1	Sektion 12, lager 2
12	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Pipleredekor	21	1	1	Sektion 14, lager 2
13	Slagg	Slagg	Yngre rödgods	Hammarlagg, tyskhammare		583	1	1	Sektion 14, lager 2
14	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Brun glasyr mrd pipleredekor. Liknar fnr 5	10	1	1	Sektion 14, lager 3
15	Kärl	Keramik	Yngre rödgods	Skål	Brun blank glasyr med pipleredekor	19	1	1	Sektion 14, lager 3

Bilaga 2. Schakttabell

Schakt	Marks­lag och topografiskt läge	Längd, m	Bredd, m	Djup, m	Anmärkning	Sektioner	Underlag
1	Tomtmark och gatumark. Ruths gränd & Storgatan	198	1	1	Grus och sand i schaktets södra del på tomtmark. Resten av schaktet togs upp i gatumark. Vid sektion 5 framkom kulturlager längs en sträcka av 9 meter. Norr om sektion 5 framkom det längs en sträcka av 20 meter rasmassor från en senida byggnad. I botten på raseringslägret finns en flaska från 1900-talet. Norr därom grus och sand. Norr om sektion 4 var det grus och sand. Mellan sektion 1, 2 och 3 var det störmingar. Vid sektion 3 framkom kulturlager i plan. Norr om sektion 3 var det grus och sand. I Storgatan framom kulturlager på tre punkter vid sektion 1, 2 och 3 och mellan dessa var det grus och sand.	S4, S5, S1, S2 & S3	Lera
2	Gatumark. Järnvägs­gatan	88	1	1	Kulturlager framkom på två punkter vid sektion 11 och 13 och mellan dessa och i gatan för övrigt var det grus och sand. I norra delen av schaktet framkom berg.	S11, S12 & S13	Leras
3	Tomtmark intill Järnvägs­gatan	15	1	1	Schaktet togs upp på tomtmark. Kulturlager framkom längs en sträcka av ca 3 meter vid sektion 14. För övrigt var det påförd jord i schaktet.	S14	Lera
4	Gatumark. Lilla gatan	64	1	1	Kulturlager framkom på fyra punkter och 5 sektioner upprättades. Mellan sektionerna var det grus och sand.	S6, S7, S8, S9 & S10	Lera
5	Gatumark. St: Olofs gränd	20	1	1	Det var endast grus, sand och berg i schaktet.	-	Lera och berg

Bilaga 3. Sektioner

Sektion i Ruths gränd

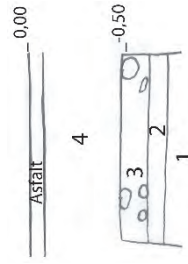
Sektion 4

Vid sektion 4 (se figur 5) framkom kulturlager längs en sträcka av ca 1 meter. Kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,24 meter.

Sektion 4. Sedd från öster. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

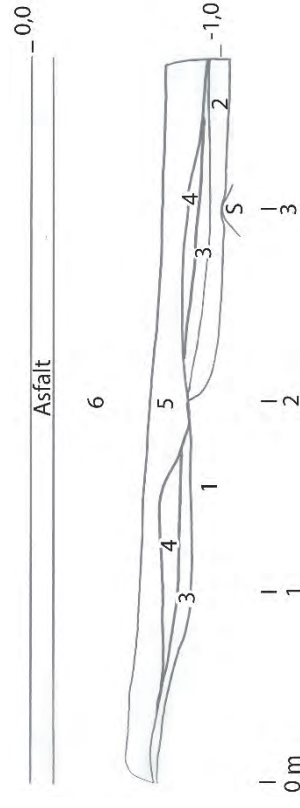
1. Gå lera. Undergrund.
2. Gråbrun lerblandad kulturlager med stort inslag organiskt material.
3. Gråbrun ler- och sandblandad kulturlager med stort inslag av organiskt material.
4. Grus och sand. Bärlager.

Sektion i Storgatan

Sektion 1

Vid sektion 1 (se figur 5) påträffades kulturlager längs en sträcka av 3,8 meter som hade en tjocklek av 0,22 meter.

Sektion 1 sedd från öster. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera. Undergrund.
2. Gråbrun lerblandad kulturlager med stort inslag av träfflis.
3. Gråbrun sandblandad kulturlager med inslag av träfflis.
4. Brungrå sand- och lerblandad kulturlager med inslag av träfflis.
5. Grus, sten och lera. Påförd massor.
6. Grus och sand. Bärlager.

Sektioner i Järnvägsgatan

Sektion 11

Vid sektion 11 (se figur 4) framkom kulturlager som hade en tjocklek av ca 0,2 meter.

Sektion 11 sedd från norr. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

-
- 5
4
3
2
1
1. Grå lera. Undergrund.
 2. Gråbrun lerblandad kulturlager med inslag av tegel och träflisor.
 3. Grus och sand. Påfört lager.
 4. Brungrå lerblandad jord. Påfört lager.
 5. Sand och grus. Påfört bärlager.

Sektion 13

Vid sektion 13 (se figur 4) framkom kulturlager längs en sträcka av ca 1 meter. En sektion upprättades och kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,2 meter.

Sektion 13 sedd från norr. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

-
- 4
3
2
1
1. Grå lera. Undergrund.
 2. Gråbrun lerblandad kulturlager med enstaka tegelflisor.
 3. Gråbrun lerblandad jord med inslag av sand. Påfört lager.
 4. Sand och grus. Bärlager.

Sektioner i Lilla gatan

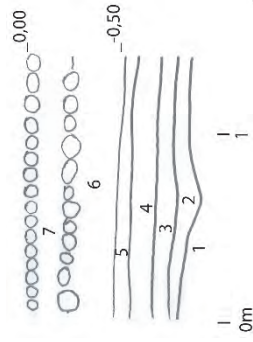
Sektion 6

Vid sektion 6 (se figur 4) framkom kulturlager längs en sträcka av ca 1,4 meter. Underst fanns olika lager. Ovanpå lager 6 framkom en stenlagd yta som antagligen är från 1900-talet. Argumentet för att den är sentida är att äldre stenlagda ytor brukar vara övertäckta av kulturlager. Kulturlagret hade en tjocklek av ca 0,3 meter.

Sektion 6 sedd från öster. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Blå och brun lera. Undergrund.
2. Blågråbrun lerblandad kulturlager med inslag av träffisor, tegelffisor och yngre rödgods.
3. Brungrå kulturlager med inslag av lera, kol, sot, små stenar, tegelffisor och stort inslag av träffisor.
4. Gråbrun kulturlager med inslag av tegelffisor och stort inslag av träffisor.
5. Sand och lera. Påfört lager.
6. Sand. I toppen på lagret stenlagd gata, antagligen från 1900-talet
7. Sand. I toppen på lagret stenlagd yta i befintlig marknivå. Den stenlagda ytan finns ca 1 meter från husväggen och ut i gatan.

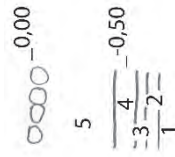
Sektion 7

Vid sektion 7 (se figur 4) framkom tunna kulturlager längs en sträcka av ca 13 meter och en sektion, nr 7, upprättades. Kulturlagret var ca 0,12 meter tjockt.

Sektion 7 sedd från öster. Skala 1:40. Ritning Jonas Ros.

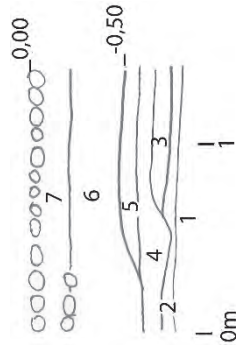
Lagerbeskrivningar:

1. Blågrå och brun lera. Undergrund.
2. Gråbrun kulturlager med inslag av tegelffisor, träffisor och yngre rödgods.
3. Brungrå sandblandad kulturlager med inslag av tegelffisor.
4. Sand och lera. Påfört lager.
5. Sand. I toppen på lagret stenlagd yta i befintlig marknivå.

Sektion 8

Vid sektion 8 och 9 (se figur 4) framkom ett kulturlager längs en sträcka av ca 13 meter. Vid sektion 8 hade kulturlagret en tjocklek av ca 0,3 meter.

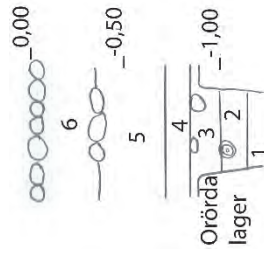
Sektion 8 sedd från öster. Skala 1:40. Rimming Jonas Ros.

Lagerbeskrivningar:

1. Grå lera undergrund.
2. Svartbrun kulturljord med inslag av lera, träfflös och yngre rödgods.
3. Gråbrun kulturljord med inslag av lera och träfflös
4. brungrå kulturljord med inslag av lera och små stenar.
5. jord och lera. Påfört lager.
6. Sand i toppen av lagret stenlagd yta.
7. Sand. I toppen på lagret stenlagd yta i befintlig marknivå.

Sektion 10

Vid sektion 10 (se figur 4) hade kulturlagret en tjocklek av ca 0,42 meter. I toppen av lager 3 ses några stenar som möjligtvis är delar av enstensatt gata.

Sektion 10 sedd från öster. Skala 1:40. Rimming Jonas Ros.

1. Gråblå lera. Undergrund.
2. Gråbrun kulturljord med inslag av träfflösor och en liggande storr.
3. Brungrå lerblandad kulturljord med inslag av små stenar. I toppen av lagret några stenar. Möjligtvis del av enstensatt gata.
4. Gråbrun kulturljord.
5. Sand med stenar i toppen.
6. Sand. I toppen på lagret stenlagd yta i befintlig marknivå.